

Var Paulus jude eller kristen? Identitet och tradition i den tidiga kristendomen

Magnus Zetterholm, FD.

Inledning

Var aposteln Paulus jude eller var han kristen? Vid första anblicken tycks frågan ha ett entydigt svar. Paulus, urkyrkans store apostel och teolog, som befriade kristendomen från den judiska lagen, var självklart kristen. Enligt berättelsen, i Apostlagärningarna 9, möter Paulus den uppståndne Kristus i en mäktig vision, som totalt kommer att förändra hans liv. Från att tidigare tillhört fariséernas parti, de som enligt evangelierna var mest kritiska till Jesus, och förföljt den kristna församlingen, blir Paulus nu en hängiven lärjunge till Jesus.

Enligt den kristna myten innebar detta att Paulus gradvis kom att distansera sig från judendomen. Istället har man tänkt sig att det relativt snabbt uppstod en *kristen identitet*, som kom att omfattas av både judiska och icke-judiska anhängare till Jesusrörelsen. Traditionellt har man uppfattat det så att de judekristna övergav sin judiskhet. De slutade alltså att ta hänsyn till de judiska renhetsföreskrifterna och matreglerna och slutade att omskära sina pojkar på den åttonde dagen. Judens relation till torah, den judiska lagen, kom att ersättas av tron på Jesus Kristus. Människan, dvs. både judar och icke-judar, blev nu rättfärdig, inte som tidigare genom att utföra laggärningar, utan genom tron på Kristus. Då samtidigt judar inte kunde acceptera anspråket att Jesus var Messias uppstår kristendomen, som en egen religion skild från judendomen men också som judendomens motsats. Medan den kristne åtnjuter nådens frihet, fortsätter juden att träla under lagen.

Ny syn på judendomen

Det finns en hel del problem med den här synen, som i många stycken måste betraktas som den kristna kyrkans teologiskt färgade historieskrivning. Till stora delar har den här bilden sammanfallit med forskningens, eftersom huvuddelen av dem som sysslat med frågan om relationen mellan judendom och kristendom, kommit från och inspirerats av den kristna kulturen.

Under de senaste decennierna har emellertid den här bilden kommit att utmanas på allvar. En viktig förutsättning för att detta skulle kunna ske var

att bilden av judendomen under det första århundradet kraftigt kom att förändras. Även om många ansatser till en sådan revidering funnits tidigare var det genom E. P. Sanders böcker, på 1970 och 1980-talen som en ny bild av judendom blev mer allmänt accepterad bland nytestamentliga forskare. Sanders visade övertygande att judendomen under det första århundradet knappast byggde på en ritualistisk gärningslära, där man trodde sig bli frälst bara man höll alla buden i torah. Istället, menade Sanders, byggde judendomen snarare på föreställningen om en levande *förbundsgemenskap* mellan det judiska folket och Israels Gud. Det var således inte genom att hålla lagen som första århundradets judar trodde sig bli frälsta, utan genom att de hade ingått förbund med Gud. Efterlevnaden av buden i torah var snarare ett sätt för judar att visa sin lojalitet med detta.

Från ett sådant perspektiv förefaller det ju en smula egendomligt att tron på Jesus skulle leda till att judar plösligt upphörde att uppfatta sig som judar. Om judar generellt inte trodde att efterlevnaden av buden automatiskt ledde till frälsning, utan att det var förbundstillhörigheten som skänkte rättfärdighet, varför skulle tron på messias leda till att judar slutade vara judar? Dessutom råder det ju ingen tvekan om att idén om en Guds messias som skulle befria det judiska folket, är en judisk föreställning. Alltså, hur kommer det sig att något som är en del av judisk tro – messias – leder till att judar slutar att leva som judar?

Paulus kritisk mot lagen

Något som bidragit till att föreställningen att tron på Jesus skulle resultera i att judisk identitet måste upphöra, är naturligtvis att Paulus på flera ställen, bl. a i Romar- och Galaterbrevet, ger uttryck för en kraftig lagkritik. Genom laggärningar kan ingen människa bli rättfärdig (Rom 3:20), människan blir rättfärdig på grund av tro, oberoende av laggärningar (Rom 3:28), och har nu blivit fri från lagen (Rom 7:6), över dem som som litar på laggärningar vilar t o m en förbannelse (Gal 3:10) och ingen blir rättfärdig genom lagen (Gal 3:11).

Det är emellertid inte så att Paulus entydigt betraktar lagen som något ont. Tvärtom, i samma texter där de lagkritiska avsnitten finns, hittar vi också en mycket positiva syn på lagen. Lagen hör till det andliga (Rom 7:14), är helig och budordet är rättvist och gott (Rom 7:12) och en oomskuren, dvs. en icke-jude som följer lagens bud bör räknas som en omskuren, dvs. som en jude, (Rom 2:26).

Den här ambivalenta inställningen till torah har fått somliga forskare att anta att Paulus i grunden har en positiv inställning till torah, inte som medel att nå rättfärdighet, utan som ett sätt för *judar* att förhålla sig till Gud. Om man inom judendomen generellt inte uppfattade laghållandet som ett

medel att bli rättfärdig inför Gud, utan som ett sätt att visa sig trogen förbundet med Gud, förefaller det ju som om Paulus anslöt sig till en sådan uppfattning. Det är ju i hög utsträckning föreställningen att människan skulle bli *rättfärdig* genom att hålla buden i torah, som Paulus angriper.

Vad Paulus i så fall angriper är snarast en slags missuppfattning om lagens uppgift och funktion. Även om det är tänkbart att även judar skulle kunnat omfatta sådana föreställningar om lagen som Paulus kritiserar, så är det kanske troligare att det var icke-judar som var målet för Paulus tillrättvisningar. Faktum är att ett sådant resonemang stöds av att Romar- och Galaterbrevet, där vi just återfinner lagkritiken, huvudsakligen tycks vara riktade till *icke-judiska* anhängare till Jesusrörelsen.

Jesusrörelsen och de gudfruktiga

Det är rimligt att tänka sig att många av dem som anslöt sig till Jesusrörelsen rekryterades bland de icke-judar som levde i synagogans närhet. Dessa, sk. gudfruktiga, som av olika skäl kände en stark dragning till judendom, levde i viss utsträckning som judar, utan att formellt konvertera. Det är troligt att dessa sympatisörer med judendom hade tillägnat sig judiska matregler, judiska renhetsföreskrifter och judiskt sabbatsfirande. Det är tänkbart att det bland dessa uppstod en tro på att sådana judiska seder – laggärningar – gjorde människan rättfärdig i Guds ögon.

Ett sådan uppfattning skulle omedelbart råka i konflikt med Paulus tänkande. Dels beroende på att det från ett judiskt perspektiv var en missuppfattning av vad som egentligen utgjorde grunden för judisk fromhet, men framförallt på grund av att dessa icke-judiska anhängare till Jesusrörelsen inte var judar. Lagen var given till det judiska folket, inte till hedningarna. För Paulus tycks denna distinktion varit utomordentligt viktig: å ena sidan tycks han menat att eftersom den messianska tidsåldern nu inletts, så var frälsningens dag nära också för hedningarna. Å andra sidan tycks det varit viktigt för Paulus att betona att hedningarna skulle räddas just som hedningar. För hedningen spelar den judiska lagen ingen roll, eftersom den getts till det *judiska folket*, som ett uttryck för deras speciella relation till Gud. Om icke-juden skulle förledas att tro att ett iakttagande av regler och bud skulle gagna dem, fanns en allvarlig risk att de helt skulle gå förlorade.

För Paulus var det inte heller önskvärt att icke-juden skulle konvertera och bli jude, för att därigenom bli rättfärdig inför Gud. Det skulle nämligen innebära att Gud endast vore judarnas Gud och inte också hedningarnas. Paulus skriver i Rom 3:28–31:

Ty vi menar att människan blir rättfärdig på grund av tro, oberoende av laggärningar. Eller är Gud bara judarnas Gud och inte hedningarnas? Jo, också hedningarnas, så viss som Gud är en, han som skall göra de omskurna rättfärdiga av tro

och de oomskurna rättfärdiga genom tro. Upphäver vi då lagen genom tron? Inte alls! Vi befäster den!

Här framgår det tydligt att Paulus inte ser någon motsättning mellan lagen och att människan rättfärdiggörs genom tro. På samma sätt som juden rättfärdiggörs genom förtröstan på Gud, vilket i den messianska tidsåldern bl. a innebär tron på Kristus, blir hedningen rättfärdiggjord genom samma tro. Det innebär att det inte finns någon anledning för juden att sluta uttrycka sin trofasthet till Gud genom att hålla lagen, och det finns heller inte någon anledning för hedningen att tro att lagen skulle föra till rättfärdighet.

Hedningarnas apostel

Det som är nytt i detta är inte att judar rättfärdiggörs genom tro på Gud, om detta rådde säkerligen enighet. Det nya var att också hedningen kunde bli rättfärdig genom samma tro. En konsekvens av detta resonemang är att det blir uppenbart att det är icke-judarna som utgör problemet. Det är de som måste fås att inse att deras relation till Gud på intet sätt är beroende av den judiska lagen. I ett sådant perspektiv blir det naturligt att anta att Paulus, som var just *hedningarnas* apostel, huvudsakligen riktade sig till hedningar. I Romarbrevets inledning sägs också detta explicit: Paulus skriver att han fått nåden ”att föra alla hedningar till lydnad i tro, hans namn till ära. Bland dessa är också ni som är kallade att tillhöra Jesus Kristus”.

Paulus adressater är alltså i huvudsak hednakristna, vilket innebär att han över huvud aldrig diskuterar de judekristnas relation till torah och judisk tradition i övrigt. Skälet till detta är enkelt: i den tidiga kristendomen är det inte de Jesutroende judarna som utgör problemet. Det finns ingen anledning för dem att upphöra att uttrycka sin gudsrelation genom torah. Vid den här tiden var kristendomen primärt en judisk företeelse. De hedningar som ville lära känna Israels Gud genom Jesus Kristus gjorde det genom att relatera till *judiska* Jesustroende grupper.

Så hur var det då med Paulus, var han jude eller kristen? Sanningen är väl att han var både och. Har vi sagt det måste vi dock vara klara över att Paulus skulle känt sig mycket främmande i det som kristendomen kom att bli, nämligen en icke-judisk religion. I modern bemärkelse var Paulus *inte* kristen. Därför är det kanske bäst att tänka sig honom som företrädare för en *messiansk judendom*, inom vilken man på intet sätt tänkte sig att judisk identitet skulle komma att upphöra. Tvärtom, faktiskt: enligt Paulus och andra judiska anhängare till Jesusrörelsen skulle *judisk identitet* fullkomnas i och med messias ankomst.

Rekommenderad litteratur

- Cohen, S. J. D., *The Beginning of Jewishness: Boundaries, Varieties, Uncertainties*. Berkeley: University of California Press, 1999.
- Gager, J. G., *Reinventing Paul*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Gaston, L., *Paul and the Torah*. Vancouver: University of British Columbia Press, 1990.
- Lapide, P., and P. Stuhlmacher, *Paul: Rabbi and Apostle*. Augsburg: Augsburg Publishing House, 1984.
- Nanos, M. D., *The Irony of Galatians: Paul's Letter in First Century Context*. Philadelphia: Fortress Press, 2001.
- , *The Mystery of Romans: The Jewish Context of Paul's Letter*. Minneapolis: Fortress Press, 1996.
- Sanders, E. P., *Jesus and Judaism*. Philadelphia: Fortress Press, 1985.
- , *Paul and Palestinian Judaism: A Comparison of Patterns of Religion*. Minneapolis: Fortress Press, 1977.
- Stendahl, K., *Paulus bland judar och hedningar*. Älvsjö: Verbum 1977.
- Tomson, P. J., *Paul and the Jewish Law: Halakha in the Letters of the Apostle to the Gentiles*. Assen/Maastricht: van Gorcum, 1990.